

М. Я. Літвін,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
вышэйшай катэгорыі СШ № 1 г. Глыбокае імя П. В. Сухога

Старонка 1. Светлай Памяці Віталя Рыгоравіча Гарановіча.

(Гучыць мелодыя «Свяшчэнная вайна». Мелодыя заціхае.)

Карэспандэнт 1. Даўно закончылася Вялікая Айчынная вайна. Пазарасталі травой франтавыя акопы і партызанскія сцежкі, адноўлены гарады і вёскі. І, здаецца, больш нічога не напамінае аб тых трагічных гадах, калі вырашаўся лёс нашай Айчыны. Выраслі пакаленні, якія нарадзіліся пасля вайны.

Вучань. Я і мае равеснікі ведаем пра вайну з кінафільмаў, падручнікаў па гісторыі, а таксама з твораў мастацкай літаратуры. Нішто, мусіць, не пранікае ў самыя патаемныя куточки чалавечай душы, як дасканалы створаны мастацкі вобраз. І чым больш мы будзем любіць і разумець мастацкае слова, тым прыгажэйшым, у плане духоўнасці, будзе наша жыццё. Вельмі добра пра гэта сказаў Васіль Быкаў: «Літаратура павінна няспынна біць у свае званы, настойліва будзіць у людзях патрэбу ў высокай духоўнасці, без якой самы высокі прагрэс матэрыяльнай культуры будзе ім не ў радасць».

Гісторык. На вялікі жаль, з сумам даводзіцца сведчыць пра тое, што сёння так называемыя лжэгісторыкі скажаюць гістарычныя падзеі, у тым ліку і праўду пра Вялікую Айчынную вайну. У маі 1945 года ніхто з пераможцаў, нашых бацькоў і дзядоў, нават уявіць не мог, што праз некалькі дзесяцігоддзяў нам, іх нашчадкам, зноў давядзецца змагацца за Вялікую Перамогу... У свеце зноў паднялася хваля гістарычнага рэвізіянізму – актывізавалася спроба перапісаць гісторыю.

Літаратурны крытык. Пагэтаму сёння зноў і зноў звяртаемся да твораў мастацкай літаратуры, у якіх адлюстраваны трагічныя падзеі Вялікай Айчыннай вайны. Праўду і сутнасць вайны паказаў у сваіх вершах і гэтым самым скіраваў погляд нашага сучасніка на гістарычную праўду пра гады ліхалецця і Віталь Рыгоравіч Гарановіч, паэт Глыбоччыны, аўтар зборнікаў вершаў «Беразвечча», «Святло блакіту», «Саракі», «Нараджэнне вады». Няхай жа наша сённяшняя сустрэча стане сціплым унёскам ва ўшанаванне Светлай Памяці, а таксама ўшанаваннем памяці тых, хто аддаў сваё жыццё за наша светлае будучае, хто на сваіх плячах вынес усе нягоды вайны, а таксама ўшанаваннем памяці Віталя Рыгоравіча Гарановаіча, настаўніка, лаўрэата Прэміі Федэрацыі прафсаюзаў і проста «сына салдата», зямны шлях якога, на вялікі жаль, спыніўся 17 красавіка 2012 года.

Старонка 2. «Я сын вайны салдата»:

Аўтабіяграфічнасць лірыкі Віталя Гарановіча.

Журналіст. Адночы я спытаў у Віталя Рыгоравіча, чаму ў яго творчасці значнае месца займае ваенная лірыка. І вось што ён адказаў.

Паэт. Я пра вайну ведаю не з чужых слоў. Ужо на чацвёрты дзень вайны родную вёску спалілі фашысты, загінуў родны дзядзька – Вікенцій Іванавіч. А бацьку, Рыгору Іванавічу, цудам удалося ўратавацца: пераапануўшыся ў дзяўчыну, уцёк з месца расстрэлу. Потым бацька ваяваў у складзе 3-га Беларускага фронту, быў цяжка паранены пад Кёнігсбергам, доўга лячыўся ў Маскве. Дадому вярнуўся інвалідам. Вось так я далучыўся да праблемы ваенных гадоў. І ўсе свае пачуцці, звязаныя з гэтым, стараўся выказаць у сваіх вершах.

Літаратурны крытык. Запамінальна-кранаючым з'яўляецца **верш «Бацьку»**. У нешматслоўных радках – вялікі драматызм тых трагічных гадоў.

(На сцэне з'яўляецца хлопчык і дэкламуе верш.)

Ты уцалеў. Я сын вайны салдата.

«Шчаслівы, – гаварылі, – бо жывы...»

А мне карцела з бояззю пакратаць

Пустыя два заўсёды рукавы,

І з радасцю карміў, нібы малога,

І суцяшаў, як боль крамсаў твой твар.

А людзі зноў: «Нямала ці нямнога,

Хоць і без рук, а ў хаце гаспадар».

Не грае наш з вайны стары гармонік,

Сказаў касу чамусьці зняць з гары.

Ды цішыня, нібыта вечны помнік,

Усемагутнай сілай на двары.

Гісторык. Становіцца зразумела, чаму вершы Віталя Гарановіча пра вайну вызначаюцца сваёй праўдзівасцю, а таксама вялікай сілай эмацыйнага ўздзеяння на чытача. Адзін верш паэта так і называецца – «Бацькаў успамін». Чытаем – і перад намі, нібы кадры кінахронікі, праплываюць суровыя рэаліі франтавога жыцця. Колькі неймаверных, нечалавечых пакут давалося выцярпець «салдату вайны» на фронце!

Салдат. *(на фоне мелодыі «Паланез»)*

Прашыты куляй рог пілоткі,

Звон кайстры ад асколкаў мін.

Ад багны рыжыя абмоткі

Сушыў вусаты армянін.

Ірвала ветрам плашч-палатку,

Сляпучы пыл у вочы лез.

Зайграла тульская двухрадка,

Паплыў з махоркай «Паланез».

Шыпелі злосныя ракеты –

Айчыны грозная браня.

А за плячыма на паўсвету

Сінела ў небе цішыня.

Літаратурны крытык. З аўтабіяграфічнасцю вобразаў бацькі і сына ў ваеннай лірыцы Віталія Гарановіча прасочваецца лёс двух пакаленняў беларусаў. Гэта бацькі, якія дарагой цаной здабылі перамогу, і іх дзеці, якія вельмі рана станавіліся дарослымі. Сёння, як самае дарагое, нясуць яны па жыцці словы: «*Я сын вайны салдата*» і, напэўна, больш за іншых ведаюць праўду пра вайну, якую пазналі не з кінафільмаў і кніг, а з расказаў самых блізкіх людзей – сваіх бацькоў.

Старонка 3. «Аб хлебе». Паказ жыцця блакаднага Ленінграда.

Гісторык. У ваеннай лірыцы Віталія Гарановіча можна выдзеліць некалькі тэм. Адна з іх – паказ жыцця ў блакадным Ленінградзе.

Нас вельмі моцна ўраджаюць гістарычныя дакументы пра тыя жахлівыя падзеі. Але не менш уздзейнічаюць на нас і радкі верша «**Аб хлебе**», якія вельмі моцна закранаюць нашы пачуцці і нібы застаўляюць нас падзяліць гора з маці, што пахавала сваё дзіця.

(*Вучань дэкламуе верш «Аб хлебе».*)

Літаратурны крытык. У радках верша закладзены вялікі філасофскі змест. Слова *жорны* абазначае назву прылады сялянскага побыту, якая даўней мелася ў кожнай сялянскай хаце і пры дапамозе якой пераціралася зерне на муку. Слова *жорны* выступае як сімвал жыцця, сімвал працы, якая з’яўляецца асновай матэрыяльнага дабрабыту. У дадзеным вершы слова *жорны*, на маю думку, сімвалізуе лёс чалавека, яго долю. Ніжні камень – гэта зямля, на якой мы стаім, наша радзіна, людзі вакол нас. Верхні ж камень сімвалізуе абставіны, у якіх мы жывём, розныя падзеі, катастрофы – глабальныя ці рэгіянальныя або нават зусім мясцовыя. Чалавек – зерне, якое знаходзіцца паміж дзвюма камянямі жорнаў. І за час свайго існавання чалавецтву шмат давялося перажыць трагічных падзей. Адна з іх – «чорная» старонка блакаднага Ленінграда, якая прынесла савецкаму народу вялікія чалавечыя ахвяры.

Вучань. Верш наводзіць на роздум. Здаецца, што паэт звяртаецца да нас, сённяшніх, якія ніколі не ведалі, што такое холад і голад. Звяртаецца для таго, каб мы яшчэ раз сур’ёзна ўсвядомілі тое, што вайна бязлітасна калечыла людскія лёсы і жыцці.

Старонка 4. «Звярыная прафесія – вайна»: Праўда пра канцэнтрацыйныя лагеры смерці.

Літаратурны крытык. Першы зборнік вершаў Віталія Гарановіча, куды і ўвайшлі творы пра Вялікую Айчынную вайну, мае назву «Беразвечча». І гэта невыпадкова. Паэт сэрцам успрыняў трагедыю савецкіх і італьянскіх ваеннапалонных, якія былі знішчаны ў Беразвецкім лагеры смерці і пахаваны ва ўрочышчы Барок.

Гісторык. Сёння нам вядома жахлівая праўда пра ўсе канцэнтрацыйныя лагеры, што былі створаны нямецка-фашысцкімі захопнікамі для масавага знішчэння людзей. На шыбеніцах, у газавых камерах, крэматорыях ад голаду, смагі і катаржных работах загінула больш за чатыры мільёны чалавек. Не выключэннем з’яўляецца і Беразвецкі лагер смерці, які быў створаны

захопнікамі ў верасні 1941 года. У ім гітлераўцы ўтрымлівалі савецкіх салдатаў і афіцэраў. У абгароджаным калючым дротам лагеры не было пабудоў, вязняў трымалі пад адкрытым небам, не дазвалялі нават капаць ямы для сховы ад холаду і дажджоў. Палонных амаль не кармілі. Ад непасільнай працы, холаду і голаду, ад хвароб штодзённа паміралі сотні людзей. Іх вывозілі ва ўрочышча Барок і там скідвалі ў загадзя падрыхтаваныя ямы-магілы. З канца 1943 года, пасля выхаду Італіі з гітлераўскай кааліцыі, у Беразвецкі лагер смерці пачалі прывозіць італьянскіх салдатаў і афіцэраў. За час існавання лагера тут было загублена каля 27 тысяч ваеннапалонных. Ва ўрочышчы Барок на месцы знішчэння савецкіх і італьянскіх ваеннапалонных ў 1964 годзе быў пастаўлены помнік.

Вучань. Думаю, ніхто не аспрэчыць той факт, што помнікам загінуўшым у канцэнтрацыйных лагерах з’яўляюцца і вершы Віталія Гарановіча «Беразвечча», «Плач Бухенвальда», «Дуб Гётэ». Пройдуць гады, дзесяцігоддзі і нават стагоддзі – і нашы нашчадкі-землякі праўду пра трагічныя падзеі даведаюцца не толькі з падручнікаў па гісторыі, але і з вершаў паэта. Упэўнена ў тым, што вобразы, створаныя паэтам-публіцыстам, пранікнуць у самыя глыбокія куточкі чалавечай душы, а гэта значыць, акажуць вялікі ўплыў на выхаванне светапогляду.

Гісторык. Да верша «**Беразвечча**» Віталь Гарановіч падбірае тлумачальныя эпіграф-выпіску з афіцыйных дакументаў: «Па дарозе на Браслаў ля Глыбокага ёсць брацкая магіла, якая дала апошні прытулак тысячам савецкіх людзей і 1,5 тысячы італьянцаў, якія былі расстраляны фашыстамі ў 1942 годзе».

Артыст. Беразвечча.

Бяроз вечалле. Беразвечча,

Нібыта ўзведзены курок ...

Тут лёсу горката сустрэча,

Магілы, горасны Барок.

Ахвяр самотная паляна,

Гадамі сцёртыя груды.

Тут беларусам і рымлянам

Стаў бор як чорны знак бяды,

На гэтым месцы ўсім балюча,

Будзь літасцівым, час, прашу.

Тут памяць, быццам дрот калючы, Сціскае сэрца і душу.

Слязой сплыве агарак свечкі

Ў далонях стомленых людзей. Худзенькія уздрыгнуць плечкі,

І хтосьці кветкі пакладзе.

Гісторык. Блізкімі па ідэйным змесце з’яўляюцца і творы «**Плач Бухенвальда**» і «**Дуб Гётэ**». Яны таксама гучаць як абвінавачванне фашызму за іх зверствы, учыненыя над людзьмі і ўспрымаюцца як малітвы за душы памерлых. Чытаем вершы і зразумеем, што Бухенвальдскі лагер смерці – зямное пекла. І ў яго свая страшная статыстыка: 56 500 ахвяр! Радкі верша,

нібы ўдары сэрца, што моцна-моцна б'ецца ў таго, хто зноў і зноў прыязджае ў гэтае месца, напоўненае духам тых, хто загінуў. Наўрад ці знойдзецца чалавек, якога вершы не крануць, як кажуць, за жывое.

Чытальнік. Ненажэрная печ,
Сэрцаў колькіх магіла,
Ты крывёю гарыш,
Сэрца паліш агнём.

Дужка шэрая плеч,
Дзве рукі на паўсілы,
Пасівелая маці
З нямым дзіцянем.

Што так спраўна чадзіла,
Цяпер жа астыла.
Шэры попел, як снег,
Ды не тае вясной.

Ты нянавісць ва мне,
Маладым, спарадзіла,
І любоў да жыцця,
І пакуту навек.

Вучань. Вельмі драматычна гучыць верш «Дуб Гётэ», у аснову якога пакладзены жудасны факт аб тым, што ў канцлагеры Бухенвальд фашысты падвешвалі вязняў за ногі на дрэве, пад якім часта адпачываў пры жыцці вядомы нямецкі паэт Гётэ. Палонныя ад такіх катаванняў паміралі. Паэт-настаўнік яшчэ раз вучыць нас, што мы прыходзім на гэты свет для таго, каб змяніць жыццё да лепшага, напоўніць яго карыснымі справамі. Праўда за гуманістычнымі ідэямі Гётэ-філосафа, а не за ідэалогіяй фашызму, якая знішчала свет, ахутала Еўропу пякельным агнём, замахнулася на самае дарагое, што ёсць на зямлі, – чалавечае жыццё.

(На сцэне-абстрактныя вобразы Памяці і смерці, вязень.)

Памяць. Праходжу праз турэмныя вароты:

Вось гэта дрэва – дуб любімы Гётэ,

І тут яго юначыя сляды...

Вязень. «Вады... Вады...»

Калючым чорным дротам

Смяротнік лагера падвешаны канаць.

Памяць. Зноў цішыня...

І Гётэ малады...

Зноў дуб хавае светлыя гады

Асеннім часам, лісця пазалотай

Свабодных думак неўміручых Гётэ...

Смерць. Глухі удар хлыста і цяжкіх ботаў,

За смерцю смерць,

І стогну больш няма.

Для ката не занятак, а работа,

Звярыная прафесія – вайна...

Вучань. Такім чынам, мы бачым, што ў адлюстраванні падзей Вялікай Айчыннай вайны Віталь Гарановіч выступае як страсны публіцыст, які рашуча і бескампрамісна гаворыць вайне «НЕ!», а таксама перасцерагае нас ад забыцця, бяспамяцтва, нагадвае пра тое, што перажытае ў вайну павінна жыць ў сэрцах не толькі ветэранаў, але і іх нашчадкаў, гэта значыць, у нашых сэрцах

Старонка 5. «Наша лепшае, вечнае, майскае свята».

Захаваць праўду пра вайну – наш святы абавязак.

Вучань. Захаваць гістарычную памяць пра вайну – наш святы абавязак. Кожны стараецца рабіць гэта па-свойму. Віталь Гарановіч захоўвае гэтую святую памяць сваім таленавітым паэтычным радком. Моцным акордам у яго лірыцы гучыць верш «У Дзень Перамогі». Голас лірычнага героя ўрачысты і ў той жа час вельмі просты і сціплы.

Верш «Дзень Перамогі» гучыць як сведчанне пра суровую праўду вайны, як заклік памятаць, якой цаной наш народ заплаціў за сённяшняе мірнае жыццё. Нельга не паверыць паэту, які Дзень Перамогі называе «*Лепшым, Вечным, Майскім святам*».

Вучань. Не бачылі вочы мае жахаў лютай вайны,

Дзякуй, лёсе, за гэта!

Ды ўсё ж не лягчэй дзень пры дні

Бачыць бацьку з рукамі у снах,

Хату нашу ў агні, што далей ад дарогі

Зноўку складзеным зрубам

Зірнула на сонца.

І сяброў-аднагодкаў, калісьці вясёлых,

Дзе ні ўзрываў, ні смерці,

Ні новых калецтваў бясконцых...

На акне бальзамінкі ў касках

(Такая рэальнасць жыцця)

Чырванелі, як кроў, кожны раз

Перад Днём Перамогі.

Раніў пальцы, ды болю не чуў,

Прыбіваючы сцяг,

Хоць дрыжэлі-трымцелі на драбіне дзіцячыя ногі.

...У суседзяў журба –

пахаваны афганец-сыноч,

Апусцела з цімураўскай зоркаю хата.

Пыл Саланга асеў на магільны

узлобак - грудок.

...Наша Лепшае, Вечнае, Майскае Свята.

Вучань. Урокам мужнасці для мяне і майго пакалення можна назваць верш-маналог «*Незабыўнае*». Трагедыю народа паэт паказвае праз лёс

канкрэтнай асобы. Салдат вяртаецца дадому інвалідам. Але вайна не знішчыла ў ім чалавека, не адабрала права кахаць.

(Инсцэніроўка верша «Незабыўнае», кабінет урача. Праз адчыненае акно чуваць, як спяваюць птушкі. Гучыць мелодыя песні «Дзень Перамогі».)

Паштальён *(стукае ў дзверы)*. Можна?

Урач. Калі ласка.

Паштальён *(уручае букет кветак)*. Паважаная Тамара Пятроўна! Ад імя нашага калектыву прыміце віншаванне са святам. Дзякуем за тое, што вы ў нас ёсць. Колькі людзей абавязана вам выратаванымі жыццямі!

Тамара Пятроўна. Дзякуй, даражэнькі, дзякуй. Але чаму ты так хітра ўсміхаешся? Магчыма...

Паштальён. Так-так. Вы ўгадалі. Вам – пісьмо. Заказное! Можаце і полечку станцаваць. А можна і «Лявоніху». Згадзіцца. Ну, пачынаем. Раз-два-тры.. *(пачынае спяваць першы куплет «Лявоніхі»)*.

Тамара Пятроўна. О, ты ўсё жартуеш. А ці ведаеш, даражэнькі, што мне хутка шэсцьдзясят. Так што тут ужо не да жартаў. *(Яна пачынае хвалявацца.)* А адкуль пісьмо? Магчыма...

Паштальён *(урачыста)*. З самой Масквы!

Тамар Пятроўна. Дзякую табе, Рыгор.

Паштальён. Няма за што. Такая наша прафесія-прыносіць людзям весткі. Спадзяюся, што яны будуць прыемнымі для вас. Трымайце! Ну, а я пайшоў далей. Сёння ў мяне шмат віншаванняў. Да пабачэння.

Тамара Пятроўна. Да пабачэння. *(Тамара Пятроўна садзіцца і чытае пісьмо-змест верша «Незабыўнае».)*

Таварыш палкоўнік

Тамара Пятроўна,

Дазвольце звярнуцца –

Вайны радавы,

Ў каханні прызнаўся

Табе яшчэ школьнік,

З вайны пасівелы

Вярнуўся жывы.

Няма ў мяне рук,

Што цябе абдымалі,

Няма ў мяне ног,

Што з табой танцавалі.

Вайна праз душу і праз сэрца прайшла,

Ды толькі каханне адняць не змагла.

Таварыш палкоўнік,

Хірург медсанбата,

Тамара Пятроўна,

Віншую са святам.

Бо рукі твае пахнуць бінтам і ватай,

Не раз ратавала ад смерці салдата.

Таварыш палкоўнік
 Тамара Пятроўна,
 Вясна ўладарыць
 Пад поўняй зноў сёння.
 Ды чэрвеньскі ранак
 Балючаю ранай
 Напоўніў пра наша
 З табою каханне.

Вучань. Стойкі, няскораны духам, светлы пачуццямі, адкрыты сэрцам – вось такі ён, Салдат Перамогі. Нельга не згадзіцца з паэтам, што Дзень Перамогі і ў наш нялёгкі, са сваімі праблемамі і складанасцямі час з’яўляецца *«лепшай весткай пра мір ўсяму свету»*. Што было б з намі, каб нашы дзяды і прадзеды не перамаглі ворага ў далёкім 1945 годзе? І ці былі б мы ўвогуле?

Старонка 6. Ваенная лірыка Віталія Гарановіча – урок гуманізму.

Карэспандэнт бярэ інтэрв’ю ў вучняў.

Карэспандэнт. Паважаныя госці свята! Хачу паведаміць, што ў зале прысутнічаюць вучні, якія хочуць падзяліцца з намі сваімі ўражаннямі аб ваеннай лірыцы паэта. Запрашаем іх на сцэну. *(На сцэне з’яўляюцца вучні, якія дзеліцца сваімі ўражаннямі аб вершах паэта.)*

Вучань 1. Вершы паэта-земляка, сапраўды, захоўваюць праўду пра Вялікую Айчынную вайну.

Вучань 2. Мяне ўразіла тое, што вершы напісаны на аўтабіяграфічным матэрыяле. Паэт сваімі вершамі пра вайну ўвекавечыў подзвіг бацькі, подзвіг усяго савецкага народа.

Вучань 3. Вершы паэта вызначаюцца сваёй эмацыянальнасцю. Аўтар скіроўвае нашу ўвагу на тое, што самая страшная ахвяра вайны – гэта жыццё чалавека.

Вучань 4. Я хачу адзначыць, што многія вершы напісаны на фактычным матэрыяле, а таксама іх тэматычную разнастайнасць. Гэта і паказ жыцця салдата-франтавіка, і масавае знішчэнне савецкага народа ў канцэнтрацыйных лагерах, нечалавечыя пакуты ад голаду і холаду ў блакадным Ленінградзе, лёс салдацкай удавы. Нельга не заўважыць, што вершы «Бацьку», «Беразвечча», «Прадаўжэнне», «Бацькаў успамін», «Аб хлебе», «Плач Бухенвальда» і іншыя з’яўляюцца цудоўнымі ўзорамі патрыятычнай лірыкі і па сіле эмацыянальнага ўздзеяння на чытача не ўступаюць вершам Аляксея Пысіна, Пімена Панчанкі, Рыгора Барадуліна, Ніла Гілевіча, Анатоля Вярцінскага, а па сваёй праўдзівасці блізкія да твораў Васіля Быкава. Усе яны аб’яднаны вобразам лірычнага героя, за якім бачыцца актыўная пазіцыя аўтара.

Вучань 5. Асабіста я, прачытаўшы вершы Віталія Гарановіча пра вайну, адчула сапраўдны боль. Адчула вялікую адказнасць. Адказнасць, вядома, не за тое, што здарылася ў тых далёкіх часы, калі мяне яшчэ не было на свеце, а за сучасны свет. Успрыняла іх як урок гуманізму. І за гэты ўрок ад мяне, ад маіх

аднакласнікаў, ад усіх глыбачан нашаму паважанаму паэту-настаўніку – удзячнасць і нізкі паклон.

Вучань 5. А паэтычныя радкі няхай прагучаць як знак любові і пашаны да паэта-земляка (*на фоне мелодыі «AVE MARIA»*).

Паважаны Віталь Рыгоравіч!
 Вы ў вечнасць ад нас адышлі.
 Вашы вершы –
 Нібы Вашы сляды на зямлі.
 Мастацкае слова прыгожае
 Асвечана Божаю ласкаю,
 Здзіўляе то мужаю праўдаю.
 То чаруе каляднаю казкаю.
 Наканавана вам лёсам
 Называцца сынам салдата.
 Знайшла прапіску ў вершах
 Бацькоўская Ваша хата.
 Там на вокнах цвітуць бальзамінкі,
 У гародчыку пахне мята.
 І шануецца Дзень Перамогі
 Як найлепшае Майскае Свята.

Літаратура

1. **Беларуская літаратура:** вучэбны дапаможнік для 8-га класа / М. А. Лазарук, В. І. Русілка, І. М. Слесарава. – Мінск: Нацыянальны інстытут адукацыі, 2011.
2. **Памяць.** Глыбоцкі раён. – Мінск: Беларуская энцыклапедыя, 1995. – 450 с.
3. **Арочка, Мікола.** Гонар і слава народа / Мікола Арочка // Беларуская мова і літаратура. – 1988. – № 1. – С. 56.
4. **Гарановіч, В. Р.** Зборнік вершаў «Беразвечча» / В. Р. Гарановіч. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1997. – 94 с.
5. **Гарановіч, В. Р.** Зборнік вершаў «Святло блакіту» / В. Р. Гарановіч. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2002. – 71 с.
6. **Гарановіч, В. Р.** Зборнік вершаў «Саракі» / В. Р. Гарановіч. – Мінск: Кнігазбор, 2007. – 133 с.